

УДК: 336.1

Тетяна Кізіма

доктор економічних наук, професор,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна, tetyana.kizytab68@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9732-9907

Андрій Кізіма

кандидат економічних наук, доцент,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна, kizytab66@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-9160-0316

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Tetiana Kizytaba

Dr. Sc. (Economics), Prof.,
West Ukrainian National University,
Ternopil, Ukraine

Andrii Kizytaba

PhD (Economics), Assoc. Prof.,
West Ukrainian National University,
Ternopil, Ukraine

MODERN CHALLENGES AND THREATS TO THE DEVELOPMENT OF PUBLIC FINANCES OF UKRAINE IN CONDITIONS OF FULL-SCALE WAR

Анотація. У нинішніх надзвичайно складних соціально-економічних та військово-політичних реаліях стрімко зростають виклики і загрози, пов'язані із функціонуванням сфери публічних фінансів в Україні, що супроводжуються безперервними масованими атаками РФ на мирні міста, цивільну інфраструктуру та інші важливі об'єкти. Відтак розроблення рекомендацій стосовно векторів мінімізації таких ризиків і загроз є надзвичайно актуальним і своєчасним.

У статті подано авторське бачення щодо трактування й ідентифікації основних складових поняття «публічні фінанси» та виокремлено найгостріші проблеми й досліджено найактуальніші тренди, що мають місце у сфері публічних фінансів в умовах повномасштабної російсько-української війни.

На основі проведеного аналізу, з урахуванням сучасних викликів і загроз для розвитку публічних фінансів в Україні, запропоновано низку першочергових заходів, спрямованих на вирішення назрілих проблем у цій важливій сфері фінансової системи держави.

Ключові слова: публічні фінанси, державний та місцеві бюджети України, державний борг, бюджетний дефіцит, Пенсійний фонд України, виклики та загрози розвитку публічних фінансів України.

Abstract. *In the current extremely complex socio-economic and military-political realities, the challenges and threats associated with the functioning of the public finance sector in Ukraine are rapidly growing, accompanied by continuous massive attacks by the Russian Federation on peaceful cities, civilian infrastructure and other important objects. Therefore, the development of recommendations regarding the vectors for minimizing such risks and threats is extremely relevant and timely.*

The article presents the author's vision of the interpretation and identification of the main components of the concept of "public finance" and identifies the most acute problems and explores the most relevant trends taking place in the public finance sector in the context of a full-scale Russian-Ukrainian war.

Based on the analysis conducted, taking into account current challenges and threats to the development of public finances in Ukraine, a number of priority measures have been proposed to address pressing problems in this important area of the state's financial system.

Key words: *public finances, state and local budgets of Ukraine, public debt, budget deficit, Pension Fund of Ukraine, challenges and threats to the development of public finances of Ukraine*

У надзвичайно складних умовах сьогодення проблеми, пов'язані із формуванням й оптимальним використанням фінансових ресурсів публічного сектору української економіки, суттєво актуалізувалися, зважаючи на беззаперечний вагомий вплив системи управління публічними фінансами на забезпечення стабільності й подальший розвиток фінансової системи України та гарантування фінансової безпеки держави.

Передусім зазначимо, що суттєвого поширення у вітчизняній фінансовій науці упродовж останніх років набув термін «публічні фінанси», однак нині все ще відсутнім є однозначне трактування цього поняття й ідентифікація його основних складових. Відтак подамо авторське бачення означеної проблематики.

Слід акцентувати, що слово «публічний» здебільшого використовується стосовно «відкритості й доступності будь-яких процесів і явищ та приналежності чого-небудь усім» [1, с. 1187] (скажімо, «публічна бібліотека», «публічний захист наукової роботи» тощо) (до слова, термін «публіка» здебільшого вживається у значенні «люди», «народ», «товариство»). Причому зарубіжні науковці (зокрема, Р. Масгрейв і П. Масгрейв [2]) поєднання терміну «публічний» із категорією «фінанси» пов'язують насамперед із поняттями суверенітету і влади (принагідно зазначимо, що «суверенітет – це верховенство держави на своїй території і незалежність у міжнародних відносинах» [3], а «влада – це здатність і можливість за допомогою авторитету, заохочення або примусу впливати на дії інших осіб» [4]). Ми поділяємо думку вищезгаданих дослідників і

вважаємо, що при формуванні наукових підходів до дослідження поняття «публічні фінанси» доцільно виходити саме із зазначених міркувань.

Проведений аналіз наявних тлумачень дефініції «публічні фінанси» дає підстави стверджувати, що українські науковці під цим терміном здебільшого розуміють «сукупність суспільних економічних відносин, які спрямовані на формування, розподіл і використання публічних фондів, необхідних для безперерйного функціонування як держави загалом, так і її територіальних утворень, задоволення публічного інтересу» [5, с. 22], «суспільно-економічні відносини, які виникають у процесі утворення, розподілу (перерозподілу) і використання публічних фондів грошових коштів, пов'язаних із задоволенням усіх видів публічного інтересу та регулюється шляхом установлення імперативних приписів держави або органів місцевого самоврядування, які поширюються на учасників відносин у сфері господарювання усіх форм власності» [6, с. 36] або ж «суспільні правовідносини, які пов'язані із задоволенням усіх видів публічного інтересу та виникають у процесі утворення, управління, розподілу (перерозподілу) й використання публічних фондів коштів» [7, с. 12].

Таким чином, серед ключових ознак публічних фінансів вітчизняні вчені виокремлюють: чітке підпорядкування публічним інтересам та імперативний характер таких відносин (тобто примусову участь у публічних фінансових відносинах усіх членів суспільства й наявність імперативних приписів держави або органів місцевого самоврядування, які поширюються на усіх учасників цих відносин).

Принагідно зазначимо, що під публічним інтересом маються на увазі потреби, важливі для значної кількості фізичних і юридичних осіб, що забезпечуються органами публічної влади, яким властиві зокрема такі ознаки: «спрямованість на виконання суспільних завдань і функцій; інституційний характер; легітимність; відособленість апарату, що здійснює цю владу, від населення; структурованість за територіальною ознакою; загальність, тобто охоплення владою всіх осіб на відповідній території; безперервність функціонування (за наявності окремих тимчасових органів); універсальність, тобто спрямованість на вирішення усіх справ суспільного значення; обов'язковість владних рішень для всіх суб'єктів на відповідній території; функціонування у правових формах, тобто діяльність за законодавчо встановленою процедурою і оформлення владних рішень правовими актами; можливість використання передбачених законодавством засобів примусу для реалізації своїх рішень; право встановлювати і стягувати загальнообов'язкові податки і збори з населення; самостійне формування бюджету» [8]. При цьому варто акцентувати, що публічний інтерес і фінансова система будь-якої держави є тісно взаємопов'язаними поняттями, позаяк саме у фінансовій системі нерідко можемо спостерігати зіткнення публічних і приватних інтересів. Причому не лише публічні чи приватні інтереси здійснюють вагомий вплив на структуру фінансової системи, але й безпосередньо фінансова система країни, активно розвиваючись, впливає на публічні інтереси членів суспільства, адже в процесі такої трансформації формуються нові перспективи, а відтак з'являються і нові інтереси, зокрема й публічні.

Українські науковці В.М. Опарін, В.М. Федосов та П.І. Юхименко пропонують розглядати публічні фінанси насамперед у широкому сенсі, а саме: як «фінансову діяльність усіх різновидів публічних союзів – держави, органів місцевого самоврядування,

громадських організацій, а на глобальному рівні також міжнародних організацій і фінансових інституцій» [9, с. 125]. На нашу думку, дискусійним є зарахування до сфери публічних фінансів саме фінансів громадських організацій і політичних партій, як їх важливої складової, позаяк громадські організації створюються передусім для захисту прав і свобод своїх членів, об'єднуючи насамперед приватні кошти, а політичні партії хоча й прагнуть державної влади проте не виконують функцій держави, об'єднуючи при цьому також приватні кошти. Сумнівним є й віднесення до сфери публічних фінансів фінансів підприємств державної і комунальної форм власності, оскільки в діяльності органів публічної влади і суб'єктів господарювання (до яких зокрема й належать підприємства державної і комунальної форм власності) наявні кардинальні відмінності, що «полягають у різних цілях діяльності суб'єктів владних повноважень і суб'єктів господарювання, а також у різних засадах отримання ними доходів» [10, с. 34]. Адже «діяльність суб'єктів господарювання не пов'язана з виконанням функцій публічної влади та спрямована на випуск і реалізацію товарів та послуг на ринкових засадах, тоді як діяльність суб'єктів владних повноважень (органів влади різних рівнів) повинна забезпечувати суспільство товарами й послугами на неринковій основі за рахунок податків та інших обов'язкових платежів» [10, с. 34]. І хоча підприємства державної та комунальної форм власності отримують фінансування із державного чи місцевих бюджетів, проте воно є лише державною допомогою, а отримуваний ними прибуток є безпосереднім результатом їхньої комерційної діяльності, а не виконання функцій держави чи органів місцевого самоврядування. Доволі спірним вважаємо також і віднесення згаданими авторами до публічних фінансів «фінансової діяльності ... міжнародних організацій і фінансових інституцій», оскільки така діяльність нерідко передбачає безпосередньо комерційний або ж будь-який інший інтерес.

О.В. Длугопольський стверджує, що «публічні фінанси є основою суспільного сектору та охоплюють доходи й видатки центрального та місцевих урядів, фондів обов'язкового соціального страхування і структурні взаємозв'язки між ними» [11, с. 12], трактуючи досліджуване поняття з позиції його основних складових (державний і місцеві бюджети та фонди обов'язкового соціального страхування).

І.О. Луніна і Т.Г. Бондарук переконані, що «публічні фінанси – це сукупність економічних відносин щодо формування доходів і здійснення витрат, спрямованих на виконання функцій органів загального державного управління на центральному, регіональному та місцевому рівнях» [10, с. 381; 12, с. 38].

Згадані вище науковці В.М. Опарін, В.М. Федосов та П.І. Юхименко, розглядаючи публічні фінанси у вузькому значенні, структурно зараховують до них «державні і місцеві фінанси, в організації котрих, незважаючи на їх взаємопов'язаність, мають домінувати принципи автономності та незалежності» [9, с. 125]). При цьому автори упускають таку важливу, на наш погляд, складову публічних фінансів як фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування (зокрема, пенсійного та на випадок безробіття).

Відтак, беручи до уваги напрацювання українських учених і враховуючи нинішні економічні реалії, під публічними фінансами пропонуємо розуміти сукупність економічних відносин імперативного характеру, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням публічних фондів державних і місцевих органів влади з метою забезпечення якнайповнішої реалізації їхніх функцій та максимального задоволення

публічного інтересу. А до основних ознак публічних фінансів, як джерела фінансування сектору загального публічного управління, відносимо такі: відкритість і прозорість (які особливо яскраво спостерігаємо після другої половини XX ст.); забезпечення виконання владних функцій (держави і органів місцевого самоврядування); послуги надаються на неринкових засадах; примусовий (імперативний) характер фінансових відносин; основними джерелами доходів є податки і обов'язкові платежі.

Безперечно, повномасштабна військова агресія рф проти України спровокувала низку негативних тенденцій як у фінансовій системі країни загалом, так і сфері публічних фінансів зокрема. До того ж, відсутність чітко окреслених перспектив відновлення вітчизняної економіки унеможлиблює формування міцного фінансового базису для розвитку сфери публічних фінансів в Україні. Проте численні експертні дослідження й прогнози міжнародних організацій вказують на неминучість суттєвих змін у системі публічних фінансів України, яка, з одного боку, змушена долати нинішні виклики уже звичними, традиційними методами, а з іншого – у неї з'являються нові можливості для забезпечення економічного зростання за допомогою новаційних підходів. Тож детальніше проаналізуємо функціонування публічних фінансів України за основними їх складовими у контексті сучасних викликів і загроз (принагідно зазначимо, що «виклик являє собою мінімальний ризик, його відрізняє наявність уявної готовності завдати шкоди. Загроза характеризується реальністю, адресністю, високим ступенем готовності нанесення шкоди об'єкту безпеки» [13, с. 16].

Нинішні безпрецедентні виклики фінансовій системі України (зокрема, надзвичайно великі військові оборонні витрати, масштабні руйнування цивільної інфраструктури, а відтак значний дефіцит електроенергії, масовий відтік українців працездатного віку за кордон та інші негативні наслідки неспровокованої російської агресії) змушують сферу публічних фінансів поступово адаптовуватися до вимог сьогодення. Тож наприкінці 2024 року уряд вдався до вимушеного підвищення податків з метою підвищення наповненості дохідної частини бюджетів, адже власних доходів критично не вистачає (рис. 1). Принагідно зазначимо, що очікуване зростання податкових надходжень становитиме близько 140 млрд грн у 2025 році (до слова, у грудні 2024 року, відколи вступив в дію закон про підвищення податків, до бюджетів України надійшло на 33% більше податків порівняно із груднем 2023 року).

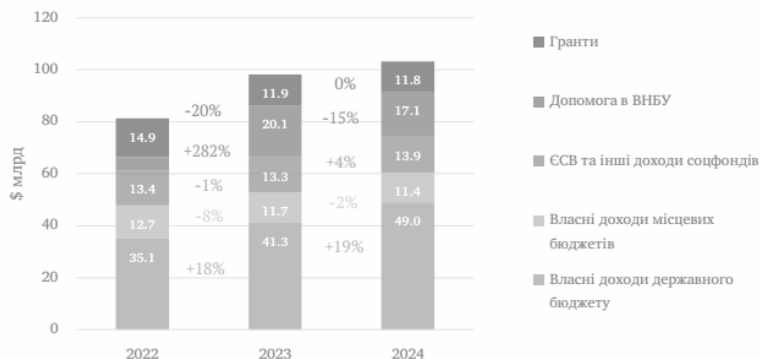

Рис. 1. Динаміка сукупних доходів сектору загального публічного управління України у 2022-2024 роках [14, с. 6]

Важливо акцентувати, що найбільш вагомими джерелами надходжень сектору загального публічного управління традиційно є податки та інші обов'язкові збори, що стягуються із доходів громадян. Так, «сума надходжень від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) разом із військовим збором (ВЗ) та єдиним соціальним внеском (ЄСВ) склала майже 15% ВВП 2024 року» [14, с. 7]. Причому зростання доходів від ПДФО і військового збору на 18% було спричинене безпосередньо оподаткуванням грошового забезпечення українських військових, позаяк наприкінці 2024 року було збільшено ставку військового збору з 1,5% до 5% для усіх платників цього збору, а також запроваджено ставку у розмірі 1,5% для юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців, що перебувають на спрощеній системі оподаткування. Водночас «для ФОПів першої, другої та четвертої груп ставка збору становить 10% від мінімальної заробітної плати з 1 січня 2025 року (800 грн)» [14, с. 7].

Доволі цікавим є той факт, що «найбільшу динаміку зростання в податковій частині надходжень продемонстрував податок на прибуток (ПнП) – доходи від нього збільшились на 88% номінально» [14, с. 8], що пов'язано насамперед із «встановленням 50% податку на надприбутки банків в 2023 році, які надійшли до бюджету вже в 2024 році» [14, с. 8]. Також минулоріч на 13% зросли доходи бюджетів від акцизного оподаткування товарів, вироблених в Україні, та на чверть – від ПДВ з аналогічних товарів.

Досить суттєво у 2024 році зросли і так звані «податки на імпорт» («імпорتنний ПДВ та акциз з імпортованих товарів піднялися із 5,7% ВВП у 2022 році до 7,5% ВВП у 2024 році» [14, с. 8]. Передусім такий стан речей обумовлений зростанням імпорту пального й озброєння для потреб ЗСУ, а також значною девальвацією української гривні (майже 10% у перерахунку за середньорічним курсом) та поступовим підвищенням акцизного податку до мінімального рівня, встановленого у країнах Європейського Союзу. Відтак, за підсумками 2024 року, зростання надходжень бюджету лише від акцизного податку на пальне становило понад 55%.

Показово, що з-поміж усіх джерел доходів бюджету України найбільш швидкими темпами зростають доходи від дивідендів і прибутку державних і комунальних підприємств, а саме: +102% рік до року, що зумовлено підняттям базового нормативу відрядування частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів для державних підприємств, з 50% до 80%.

Водночас, надходження до бюджету від перерахування частини прибутку Національного банку України у 2024 році дещо зменшились, позаяк безпосередньо зменшився прибуток НБУ, а також у цей період відбулося переспрямування частини прибутку НБУ до його загальних резервів, а не до загального фонду державного бюджету України.

Зважаючи на гостру нестачу внутрішніх джерел фінансування в умовах повномасштабної війни (адже практично усі власні доходи бюджету першочергово спрямовуються на забезпечення потреб безпеки та оборони країни), великі обсяги фінансової допомоги Україна отримує від міжнародних партнерів. Так, у 2024 році за рахунок коштів наших союзників держава лише у формі грантів й іншої безповоротної допомоги отримала 1,16 трлн грн (або ж 28% доходів сектору загального державного управління). Орієнтовний розподіл фінансових потоків цього сектору у 2024 році поданий на рис. 2.

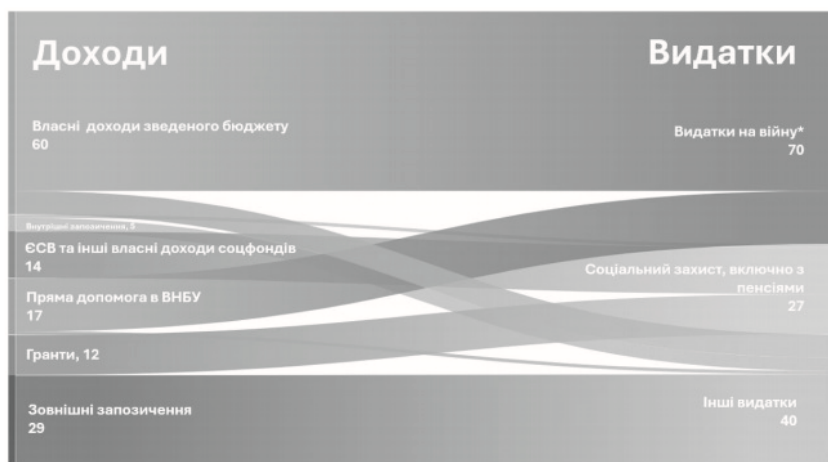

Рис. 2. Орієнтовний розподіл фінансових потоків сектору загального державного управління України у 2024 році [14, с. 3]

Як уже зазначалося вище, у нинішній надзвичайно складних умовах воєнного стану лівова частка видатків бюджету України спрямовується на покриття оборонно-безпекових (воєнних) потреб. У 2024 році такі видатки становили «2,8 трлн грн або 36,4% ВВП. У цю суму входять видатки забезпечення потреб оборони та безпеки за рахунок власних надходжень бюджету – 2153 млрд грн (27,9% ВВП) та видатки за рахунок оборонної допомоги – 654 млрд грн (8,5% ВВП)» [14, с. 11-12] (рис. 3).

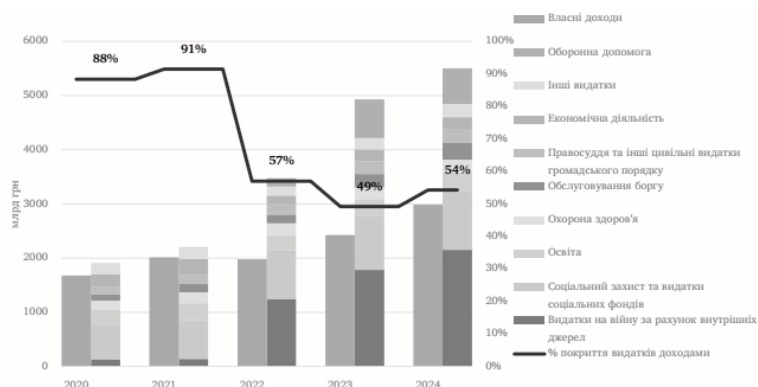

Рис. 3. Структура видатків бюджету сектору загальнодержавного управління України та їх покриття власними доходами у 2020-2024 роках [14]

При цьому слід акцентувати, що позаяк при плануванні бюджету–2024 «оптимістичне припущення про завершення гострої фази війни всередині року не співпало з фактичною інтенсивністю бойових дій. У результаті, потреби армії були недофінансовані, і необхідно було терміново вносити зміни до закону на додаткові 500 млрд військових видатків. Проблеми, що виникли через нереалістичний прогноз

тривалості бойових дій, врахували в бюджеті на 2025 рік та заклали тривалість активних бойових дій протягом всього року» [14].

Окрім військових витрат, другими по значимості є соціальні видатки (понад 1 трлн грн або 13,9% ВВП), причому «головним напрямом соціальних видатків є забезпечення виплати пенсій, кошти на який переспрямовуються з державного бюджету до бюджету Пенсійного фонду. В 2024 році цей трансфер становив 314,3 млрд грн або 4% від ВВП та зріс відносно 2023 року на 15%» [14, с. 13].

Принагідно зазначимо, що заборгованість Пенсійного фонду України із виплати пенсій продовжувала зростати і з початку 2025 року. І навіть попри те, що середня пенсія нині становить понад 6 тис грн, однак більше половини українських пенсіонерів й надалі продовжують отримувати пенсії розміром менше 5 тис. грн на місяць, що є нижчим від фактичного прожиткового мінімуму в Україні. Більше того, у першій половині 2025 року лише військовим пенсіонерам ПФУ заборгував понад 50 млрд грн з нарахований пенсій за рішеннями суду, що є надзвичайно великою сумою, яку однак необхідно буде виплатити. До слова, нині «в Україні налічується 145,2 тис. військових пенсіонерів призовного віку, які не працюють, не мають інвалідності й не служать у війську» [15].

Важливою статтею витрат бюджету України залишаються також і видатки на обслуговування державного боргу, які «все ще залишаються на третьому місці за часткою видатків у структурі державного бюджету та на п'ятому в бюджеті СЗДУ. Сума видатків в 2024 році сягнула 308 млрд грн або 4% від ВВП. Початково бюджетом передбачались видатки за борговим напрямом на 373 млрд грн, але під час року їх скоротили через необхідність забезпечення термінових потреб армії. Незважаючи на це, видатки на обслуговування боргу зросли порівняно з 2023 роком – на 24% номінально, що перевищило інфляцію» [14, с. 14]. Принагідно зазначимо, що «розмір державного та гарантованого державою боргу в 2024 році виріс до 6,98 трлн грн, \$166,1 млрд або 90,4% ВВП. Державний борг склав \$159,2 млрд, а гарантований державою борг – майже \$7 млрд. Загальна сума боргу зросла на 26% номінально в гривні відносно 2023 року, та є в два з половиною рази більшою, ніж в період до початку повномасштабного вторгнення» [14, с. 19] (рис. 4).

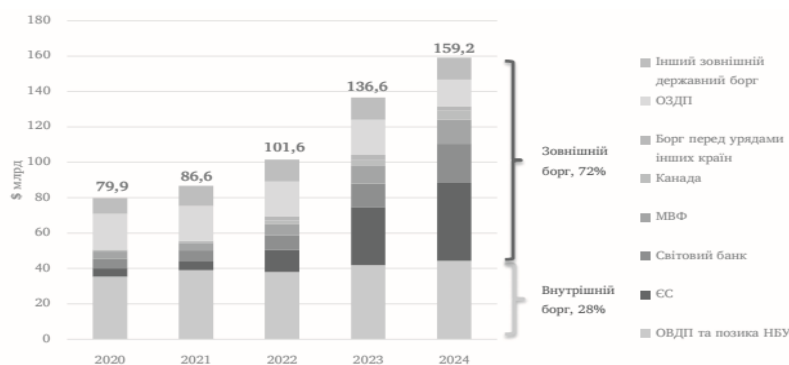

Рис. 4. Структура державного боргу України у 2024 році, млрд дол. США [14, с. 20]

Важливим є і той факт, що у 2024 році суттєво зросла (майже в 11 разів) сума погашення за зовнішніми борговими зобов'язаннями, склавши «727 млрд грн або 9,4% ВВП. Проте, більшість цих позик складають платежі у доларі США –533,5 млрд грн та 72,9 млрд грн в євро, які не були фактично виконані, а на їхню суму був здійснений роловер облігацій зовнішньої державної позики» [14, с. 20]. Відтак, у найближчі роки доволі великі суми Україна спрямовуватиме на погашення та обслуговування своїх боргів (рис. 5).

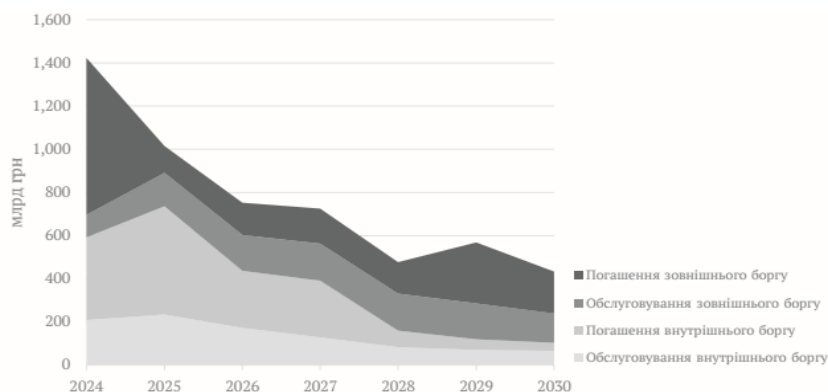

Рис. 5. Прогноз платежів з обслуговування та погашення державного боргу [14, с. 21]

Надзвичайно гострою проблемою для України після початку повномасштабного російського вторгнення залишається і величезний дефіцит державного бюджету – 17,6% ВВП країни (1359 млрд грн), причому – це лише так званий «офіційний» дефіцит державного бюджету, який не враховує міжнародну фінансову допомогу. З урахуванням же такої допомоги скоригований фактичний дефіцит державного бюджету у 2024 році становив би понад «2512 млрд грн або 32,5% ВВП» [14, с. 16].

Безперечно, важливою складовою фінансування скоригованого (фактичного) дефіциту бюджету (окрім, звісно ж, залучення зовнішнього та внутрішнього боргового фінансування) є міжнародна фінансова допомога, що надходить у формі «грантів (474 млрд грн. у 2024 році) та прямої допомоги у натуральному вигляді (680 млрд грн). Разом вони склали майже 15% ВВП, та завдяки ним змогли профінансувати 26% видатків державного бюджету. Окрім безповоротного фінансування у вигляді грантів, міжнародні партнери підтримують український бюджет надаючи кредити на пільгових умовах. У 2024 році Україна отримала \$29 млрд кредитного фінансування, з яких найбільша частина надійшла від ЄС в рамках фінансового інструменту Ukraine Facility на 2024-2027 роки – \$14,1 млрд. Всього міжнародні донори надали фінансової підтримки бюджету 2024 року у вигляді грантів та кредитів на суму \$41,6 млрд» [14, с. 17] (рис. 6).

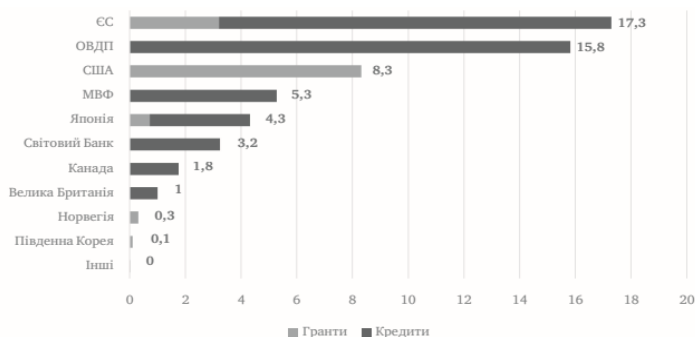

Рис. 6. Джерела фінансування загального фонду державного бюджету України у 2024 році, млрд дол. США [14, с. 17]

Детальна інформація щодо найбільших міжнародних донорів України за видами наданої ними допомоги подана на рис. 7.

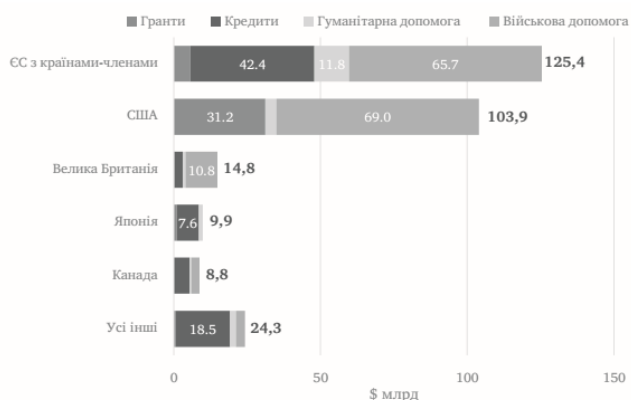

Рис. 7. Найбільші міжнародні донори України за видами наданої ними допомоги у 2022-2024 роках [14, с. 19]

Підсумовуючи вищевикладене, маємо усі підстави стверджувати, що найбільшими викликами і загрозами для розвитку сфери публічних фінансів України в сучасних умовах повномасштабної війни є:

- високий рівень дефіциту бюджету, який постійно зростає;
- низька якість наповнення дохідної частини державного та місцевих бюджетів через недонадходження податкових і митних платежів внаслідок суттєвих втрат податкової бази й високого рівня тінізації вітчизняної економіки;
- постійно зростаючий тренд щодо збільшення оборонних видатків;
- значне навантаження на соціальну сферу у зв'язку із збільшенням чисельності внутрішньо переміщених осіб;
- велика залежність функціонування сфери публічних фінансів від міжнародного фінансування;
- зростання обсягів державного боргу й видатків на його обслуговування;

– збільшення навантаження на вітчизняну пенсійну систему через дисбаланс між чисельністю платників ЄСВ та пенсіонерів, значний дефіцит бюджету ПФУ, суттєві демографічні виклики (старіння населення і зменшення кількості працездатних громадян), недостатній рівень пенсійних виплат;

– зменшення людського і трудового потенціалу України внаслідок інтенсивних процесів міграції населення за кордон, значної частки внутрішньо переміщених осіб, втрат цивільного населення через бойові дії;

– великі масштаби і довготривалість воєнних дій на території України;

– нестабільність глобального середовища загалом.

Відтак з метою мінімізації ризиків та загроз у сфері публічних фінансів України насамперед доцільно:

– здійснити чітке моделювання ймовірних сценаріїв на випадок затримки або скорочення обсягів міжнародної підтримки;

– розширити використання грантових і пільгових форм підтримки в структурі зовнішніх запозичень, одночасно зменшуючи внутрішні запозичення з високою вартістю обслуговування;

– диверсифікувати валютну структуру боргу, збільшуючи частку гривневих інструментів;

– посилити заходи щодо боротьби із тіньовими схемами для збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів та Пенсійного фонду України;

– розширювати податкову базу шляхом детінізації e-commerce та посилення контролю за транскордонними операціями;

– інституціалізувати ризик-орієнтовані моделі адміністрування податків, використовуючи аналітику Big Data та штучного інтелекту для ідентифікації шахрайських схем;

– проводити огляди витрат державного бюджету в окремих сферах із подальшим звітуванням головних розпорядників про заходи, вжиті за результатами таких оглядів;

– посилювати бюджетну інклюзію яка передбачає «усебічний доступ усіх стейкхолдерів до формування та використання бюджетних ресурсів через впровадження інноваційних технологій бюджетування» [16], що є надзвичайно важливим в сучасних умовах;

– модернізувати Стратегію управління публічними фінансами з акцентом на питаннях цифровізації, стратегічного управління, управління публічними інвестиціями, прозорості розподілу та використання ресурсів;

– укріпити антикризові можливості системи управління публічними фінансами, зокрема резервні механізми швидкого реагування на воєнно-фінансові загрози;

– спонукати Європейський Союз та інших партнерів України до пошуку більш «агресивних» способів конфіскації заморожених активів центрального банку рф;

– посилити інформаційну безпеку фінансової сфери та її захист від кіберзагроз;

– сприяти поверненню українців з-за кордону.

Таким чином, формування стратегії фінансової безпеки України загалом та сфери публічних фінансів зокрема, на нашу думку, має опиратися на три ключові принципи: інклюзивність (активна взаємодія між державою, бізнесом

і суспільством задля консолідації фінансових ресурсів і спільного управління фінансовими ризиками), інноваційність (запровадження не лише нових технологій, але й сучасних методів управління, зокрема цифрових платформ для моніторингу і завчасного попередження фінансових ризиків) і міжнародну інтеграцію (яка усебічно посилюватиме фінансову підтримку України через партнерство з міжнародними організаціями і країнами, сприяючи залученню інвестицій та зміцненню усіх форм міжнародного фінансового співробітництва).

Переконані, що реалізація вищезапропонованих заходів дасть змогу розвивати сферу публічних фінансів України як в умовах нинішньої повномасштабної війни, так і в період її повоєнної відбудови, та мінімізуватиме потенційні ризики і загрози, які виникатимуть на цьому шляху.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
2. Musgrave R., Musgrave P. Public finance in theory and practice (5th ed.). New York: McGraw-Hill Book Co, 1989. 778 с.
3. Державний суверенітет. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Державний_суверенітет
4. Влада. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0>
5. Пришва Н. Ю. Публічні доходи: поняття та особливості правового регулювання : монографія. К.: КНТ, 2008. 200 с.
6. Бардаш С. В., Баранюк Ю. Р. Поняття і склад публічних фінансів як об'єкта державного фінансового аудита. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 6. Ч. 1. С. 34-36.
7. Нечай А. А. Проблеми правового регулювання публічних фінансів та публічних видатків : монографія. Чернівці: Рута, 2004. 264 с.
8. Органи публічної влади. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Органи_публічної_влади
9. Опарін В. М., Федосов В. М., Юхименко П. І. Публічні фінанси: генеза, теоретичні колізії та практична концептуалізація. *Фінанси України*. 2017. №2. С. 110-128.
10. Луніна І. О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання : монографія / Інна Олександрівна Луніна ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2020. 440 с.
11. Длугопольський О. В. Суспільний сектор економіки і публічні фінанси в умовах глобалізаційних змін : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра екон. наук : 08.00.01. К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2013. 38 с.
12. Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Еволюція теорії та наукова концепція публічних фінансів. *Фінанси України*. 2019. № 8. С. 26-44.
13. Калашнікова Л.В. Співвідношення понять «невизначеність», «ризик», «виклик», «загроза», «небезпека» у контексті соціології безпеки життєдіяльності. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2017. Т. 20 (5). С. 16-23.

14. Мироненко О. Адаптуватися до невідомого: публічні фінанси України у третій рік війни (аналітична записка). Київ: Центр економічної стратегії, Міжнародний фонд «Відродження», 2025.
15. Мазур О. Пенсійний фонд заборгував військовим пенсіонерам понад 50 млрд грн. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/pensijnij-fond-zaborhuvav-vijskovim-pensioneram-ponad-50-mlrd-hrn-hetmantsev-1073572.html>
16. Lobodina Z. M., Lopushniak H. S., Kizyma T. O., Lyvdar M. V. Inclusive budgeting: theoretical aspects, prerequisites and necessity for its implementation in Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. Vol. 2. №33. P. 463-472. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/38316/1/207201-466626-1-PB.pdf>

References:

1. Busel, V. T. (Ed.). (2007). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
2. Musgrave, R., Musgrave, P. (1989). *Public finance in theory and practice*. New York: McGrawHill Book Co.
3. Derzhavnyi suverenitet [State sovereignty]. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Державний_суверенітет
4. Vlada [Power]. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0>
5. Pryshva, N. Yu. (2008). *Publichni dokhody: poniattia ta osoblyvosti pravovoho rehuliuвання* [Public revenues: concepts and features of legal regulation]. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
6. Bardash, S. V., Baraniuk, Yu. R. (2016). *Poniattia i sklad publichnykh finansiv yak obiekta derzhavnoho finansovoho audyta* [Concept and composition of public finances as an object of state financial audit]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, 6 (1), 34–36 [in Ukrainian].
7. Nechai, A. A. (2004). *Problemy pravovoho rehuliuвання publichnykh finansiv ta publichnykh vydatkiv* [Problems of legal regulation of public finances and public expenditures]. Chernivtsi: Ruta [in Ukrainian].
8. Orhany publichnoi vlady [Public authorities]. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Органи_публічної_влади
9. Oparin, V. M., Fedosov, V. M., Yukhymenko, P. I. (2017). *Publichni finansy: geneza, teoretychni kolizii ta praktychna kontseptualizatsiia* [Public finance: genesis, theoretical conflicts and practical conceptualization]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 2, 110–128 [in Ukrainian].
10. Lunina, I. O. (2020). *Publichni finansy v makroekonomichnii politytsi zrostantia* [Public finances in the macroeconomic policy of growth]. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
11. Dluhopolskyi, O. V. (2013). *Suspilnyi sektor ekonomiky i publichni finansy v umovakh hlobalizatsiinykh zmin* [The public sector of the economy and public finance in the conditions of globalization changes]. (Thesis 08.00.01). Kyiv: DNUU “Academy of Financial Management” [in Ukrainian].

12. Lunina, I. O., Bondaruk, T. H. (2019). Evoliutsiia teorii ta naukova kontseptsiiia publichnykh finansiv [Theory evolution and scientific concept of public finance]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 8, 26–44 [in Ukrainian].
13. Kalashnikova, L. V. (2017). Spivvidnoshennia poniat «nevyznachenist», «ryzyk», «vyklyk», «zahroza», «nebezpeka» u konteksti sotsiologhii bezpeky zhyttiediiialnosti [The correlation of the concepts of «uncertainty», «risk», «challenge», «threat», «danger» in the context of the sociology of life safety]. *Naukovo-teoretychnyi almanakh «Hrani» – Scientific and theoretical almanac «Faces»*, 20 (5), 16-23 [in Ukrainian].
14. Myronenko, O. (2025). Adaptuvatysia do nevidomoho: publichni finansy Ukrainy u tretii rik viiny (analytychna zapyska) [Adapting to the Unknown: Ukraine's Public Finances in the Third Year of War (Analytical Note)]. Kyiv: Center for Economic Strategy, International Renaissance Foundation [in Ukrainian].
15. Mazur, O. Pensiyni fond zaborhuvav viiskovym pensioneram ponad 50 mlrd hrn [The Pension Fund owes military pensioners over UAH 50 billion]. Available at: <https://glavcom.ua/economics/finances/pensijnij-fond-zaborhuvav-vijskovim-pensioneram-ponad-50-mlrd-hrn-hetmantsev-1073572.html>
16. Lobodina, Z. M., Lopushniak, H. S., Kizyma, T. O., Lyvdar, M. V. (2020). Inclusive budgeting: theoretical aspects, prerequisites and necessity for its implementation in Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2 (33), 463-472. Available at: <https://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/38316/1/207201-466626-1-PB.pdf>